

ANMELDELSE

NÅR SAMFUNDETS RUM FOR REFLEKSION FORSVINDER

Af Knud Vilby

Henrik Kaare Nielsen:
Konsument eller samfundsborger? Kritiske
essays. 242 sider, kr 285. Forlaget Klim.

Når alt bliver marked og effektivitet, reduceres de åbne tænksomme rum i samfundet og en masse værdier går tabt. Vi er midt i en værdikamp, og en af konsekvenserne er et værditab. For det enkelte menneske medfører udviklingen, at rollen som samfundsborger svækkes af samfundsudviklingen, mens rollen som forbruger eller konsument bliver mere og mere dominerende.

Det er – tror jeg – hovedbudskabet i bogen ”Konsument eller samfundsborger?” af Henrik Kaare Nielsen, der er lektor i æstetik og kultur på Aarhus Universitet.

Det er vel ikke et nyt budskab, men det nye ved denne bog er, at problemstillingen behandles på en lang række områder. Hvordan ser det ud i kulturlivet, på universiteterne og i samfundet i almindelighed? Hvad er internettets rolle og betydning? Hvordan påvirkes den demokratiske offentlighed, og hvad er indflydelsen på samfundsvidenskab og naturvidenskab og ikke mindst mulighederne for (eller umuligheden af) tværvideenskabelig dialog og refleksion? Der er blik mod globaliseringen og en analyse af fællesskabets muligheder i det posttraditionelle samfund.

Der er også centrale beskrivelser af, hvordan samfundsskabte problemer i dette forløb individualiseres, samtidig med at individet som borger i virkeligheden svækkes, og samfundstænkningen svækkes af kravet om, at alt skal være konkurrence-

mæssigt og erhvervmæssigt relevant.

Hele denne udvikling er dels et resultat af en generel international tendens, dels her i vores land en konkret konsekvens af et politisk bestemt ideologisk opgør sat i gang af den nuværende regering.

Der er en meget god beskrivelse side 229-230, hvor Henrik Kaare Nielsen skriver: "I regi af det diskrete ideologiske mantra 'den enkeltes frie valg' forskydes horisonten i tiltagende grad fra samfundsborgerrollens forpligtethed på social solidaritet og refleksion af almenvellet til den selvcentrerede konsuments fokusering på umiddelbare, private interesser og lys-ter.

Det politisk-ideologiske opgør bliver med andre ord i realiteten – stik imod den proklamerede position – nedtonet til fordel for teknokratiske reformer, men med et langsigtet politisk-ideologisk rationale: Den fremadskridende afvikling af institutioner, som er forpligtet på at reflektere samfundet som fællesskab og fælles anliggender, og den heraf følgende privatisering af rammerne for den hverdagslige erfaringsverden og identitetsdannelse skal marginalisere samfundsborgerrollen som identitetsmæssigt orienteringspunkt og i stedet skabe et lydthørt konsumentpublikum for en fremtidig borgerlig kultur-kamp".

Privatiseringen omfatter således også en lang række offentlige institutioner, der tilsyneladende får lov til at blive ved med at være i offentligt regi men privatiseres indefra. Det gælder ikke mindst universiteterne, men også – som så sørgeligt aktuelt - kulturinstitutioner som Danmarks Radio. Rummene for refleksion rives ned eller mures til, og det får vi et ringere samfund af.

Det er videnskab det her, men i meget høj grad kritisk videnskab. Kaare Nielsen er analytiker langt mere end debattør. Han bruger sine videnskabelige analytiske redskaber grundigt og på mange måder overbevisende i tekster som langt hen ad vejen er deprimerende at læse, men dog ikke uden håb. Som han selv udtrykker det, så består opgaven ikke mindst i "at problematisere den teknokratiske totalitarismes entydiggørende og monopoliserende

fortolkning af de samfundspolitiske problemstillinger og fastholde, at den igangværende kultur- og samfundsudvikling rummer en flerhed af principielle muligheder, hvoraf den magtfulde teknokratiske version kun udgør én".

Diskussionen af de flere muligheder finder sted flere steder som for eksempel i de kritiske refleksioner omkring internettets demokratiske potentiale overfor tendenserne til at også det kommerialiseres og i sin reelle funktion overtages af den rene markedsdominans.

Vigtig er også diskussionen om styrkeforholdet mellem stat, marked og civilsamfund og mulighederne for at påvirke dette styrkeforhold.

Der er med andre ord meget spændende at komme efter. Bogens store problem er, at den er skrevet i et snørklet indforstået fagsprog, der ikke blot er universitært men så universitært indenfor sit eget specialområde, at mulighederne for at skabe dialog, for eksempel som ønsket med naturvidenskaben – nok ikke er til stede. Bogen er simpelthen for vanskelig at læse for folk udenfor Kaare Nielsens eget snævre fagområde. Og jeg kan forestille mig, at selv hans egne studerende på Institut ved Æstetiske Fag på Aarhus Universitet vil synes, at det her er en kende eller tre for meget på sværhedsskalaen.

Kaare Nielsen skriver (side 196) om hvordan de teknisk-naturvidenskabelige fag og samfundsvidenskaberne traditionelt betjener sig af forskellige paradigmer og har svært ved at kommunikere indbyrdes. Der er en forståelseskløft, der betyder, at man udvikler ekspertise uden at tage nævneværdig notits af, hvad der foregår i nabo-ekspertkulturer. "Man har med andre ord forholdt sig dialogisk indadtil og monologisk udadtil".

Bogen er selv et godt eksempel på, hvad der ikke skaber dialog. Der står (side 194), at det er "den universitære kritiske refleksionsforms opgave at bidrage til at holde et ... muligt forandringsperspektiv åbent og levende". Det er så sandt, som det er skrevet, og derfor er det vigtigt at analyser som disse bliver skabt, men synd at kun meget få vil være i stand til eller have energi til at læse dem.

Bogens undertitel er "Kritiske essays". Det er efter min opfattelse et misbrug af ordet essay. Essayistik er en særlig litterær form med sine egne formkrav. Den stiller store sprogkrav, blandt andet fordi det er en form, der rækker ud over det snævert faglige og derved gør det interessant og tilgængeligt for læsere langt fra det faglige kerneområde. Essayistikken er også en kunstform.

Det her er grundige, komplicerede og svært tilgængelige analyser. Det er ikke kunst eller essays.